

DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_16
УДК 343.98:006(477)

С. А. Онопрієнко,

завідувач лабораторії інформаційно-аналітичного забезпечення судово-експертної діяльності, сертифікації та контролю якості досліджень
ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса,

м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7574-7457>, e-mail: osa-sa@ukr.net

О. В. Шарапова,

кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії інформаційно-аналітичного забезпечення судово-експертної діяльності, сертифікації та контролю якості досліджень

ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3638-155X>,

e-mail: elena.sharapova@hniise.gov.ua

О. В. Наранович,

старший науковий співробітник лабораторії інформаційно-аналітичного забезпечення судово-експертної діяльності, сертифікації та контролю якості досліджень ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса,

м. Харків, Україна,

e-mail: olegnar@meta.ua

І. О. Спасенко,

науковий співробітник лабораторії

інформаційно-аналітичного забезпечення судово-експертної діяльності, сертифікації та контролю якості досліджень
ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса,

м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8110-982X>, e-mail: spasenkoirina@ukr.net

О. М. Шевцова,

науковий співробітник лабораторії

інформаційно-аналітичного забезпечення судово-експертної діяльності, сертифікації та контролю якості досліджень
ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса,

м. Харків, Україна,

e-mail: olena2109@ukr.net

ЩОДО ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Застосування в судово-експертних установах України Міжнародного стандарту ISO/IEC 17025 є невід'ємною складовою процедури міжнародного визнання результатів випробувань (досліджень), які вони проводять.

© С. А. Онопрієнко, О. В. Шарапова,

О. В. Наранович, І. О. Спасенко,

О. М. Шевцова, 2020

Стандарт передбачає використання ризик-орієнтованого мислення та процесного підходу в будь-якій сфері діяльності, зокрема і в судово-експертній. Розроблення єдиної процедури менеджменту щодо управління й оцінювання ризиків у судово-експертній діяльності дасть змогу підвищити достовірність результатів цієї діяльності.

Метою статті є огляд підходів до управління та оцінювання ризиків, пропозиція створення єдиної задокументованої процедури ризик-менеджменту випробувальних лабораторій у галузі судово-експертної діяльності.

Ключові слова: випробувальна лабораторія, ризики, управління ризиками, оцінка ризиків, ризик-менеджмент, система управління.

Постановка наукової проблеми. У зв'язку із набранням новою версією Міжнародного стандарту *ISO/IEC 17025:2017*¹ законної сили та набуттям чинності вітчизняним ДСТУ *ISO/IEC 17025:2017*², питання виконання нових вимог цих стандартів у діяльності випробувальних лабораторій постали більш актуально, адже до завершення перехідного періоду залишається все менше часу. Повсякчас з'являється все більше публікацій щодо трактування нових положень і понять стандарту, а також рекомендацій щодо їх реалізації. Одним з таких питань є необхідність демонстрування організацією дій щодо ризиків і можливостей. У новій редакції стандарту тема управління ризиками в системі менеджменту випробувальних лабораторій стає все більш актуальною, але неправильно було б стверджувати, що питання ризик-менеджменту раніше взагалі не належали до сфери розгляду системою менеджменту випробувальних лабораторій.

Зокрема, у ДСТУ *ISO/IEC 17025:2006*³ ризик згадано в контексті необхідності враховувати його в процесі прийняття рішень. Хоча *ISO/IEC 17025:2017*⁴ та ДСТУ *ISO/IEC 17025:2017*⁵ не містять вимог щодо розроблення задокументованої процедури дій з управління ризиками, але ми все одно вважаємо, що вона має місце з метою ефективної діяльності випробувальної лабораторії.

¹ *ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories* (Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій). URL: <https://www.iso.org/standard/66912.html> (дата звернення: 04.06.2020).

² ДСТУ *ISO/IEC 17025:2017. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій*. URL: https://naau.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/ISO-IEC17025_revision_2.pdf (дата звернення: 04.06.2020).

³ ДСТУ *ISO/IEC 17025:2006. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій*. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=50873 (дата звернення: 04.06.2020).

⁴ *ISO/IEC 17025:2017.*

⁵ ДСТУ *ISO/IEC 17025:2017.*

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання управління ризиками зазначено в багатьох публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: В. Новікова, О. Никитюка, О. Сосновської, І. Болдирева, Т. Селіванової, В. Шевельової, Т. Гіліної, К. Наден та ін.¹. У їхніх роботах значною мірою розглянуто та досліджено загальні засади управління ризиками та їх оцінювання, однак, не розглянуто у площині судово-експертної діяльності.

Метою статті є огляд підходів до управління та оцінювання ризиків, пропозиція створення єдиної задокументованої процедури (задокументованої системи) ризик-менеджменту випробувальних лабораторій у галузі судово-експертної діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оскільки нова редакція стандарту *ISO/IEC 17025:2017*² переходить від вимог врахування до управління ризиками, постає необхідність розроблення задокументованої процедури управління ризиками. Виникає питання: що необхідно розуміти під поняттям самого ризику та його управлінням? *ДСТУ ISO Guide 73:2013* визначає ризик як «невизначеність щодо досягнення цілей»³. Здебільшого ризик пов'язують з подією (результатом дії чи процесу), зокрема — з рішенням не вживати жодних дій. Ризик завжди тягне за собою позитивні чи негативні наслідки. Невизначеність необхідно розуміти як відсутність достовірної інформації щодо фактів, які впливають на результат дії чи процесу. При цьому інформація може бути відсутньою як щодо рівня впливу, так і щодо наявності фактору, який цей вплив здійснює. Якщо зменшити невизначеність, можна зменшити ймовірність настання події ризику, але цілком виключити цю ймовірність неможливо. Під цілями слід розуміти цілі лабораторії. Передусім, слід зазначити, що ризики, про які йдеться в *ISO/IEC 17025:2017*⁴, належать виключно до лабораторної діяльності. Отже, у лабораторії слід розглядати такі групи ризиків, як: ризики, яким піддається неупередженість лабораторії, та ризики, пов'язані з лабораторною

¹ Новіков В., Никитюк О. Орієнтація ризик-орієнтованого менеджменту за *ISO 17025:2017*//*Лабораторна справа*. 2019. № 2. URL: http://www.euroacademia.com.ua/data/site/5e4d55af0e379_228_LS_02_2019__%D1%81.%2016%20-%2026.pdf (дата звернення: 27.05.2020); Sosnovska O., Dedenko L. Ризик менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності//*Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2019. № 3. Т. 1. С. 70—79. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/64> (дата звернення: 28.05.2020); Naden S. Understanding risk with newly updates international standard (published on: 01.07.2019). URL: <https://www.iso.org/news/ref2403.html> (дата звернення: 28.05.2020).

² *ISO/IEC 17025:2017*.

³ *ДСТУ ISO Guide 73:2013*. Керування ризиком. Словник термінів. (*ISO Guide 73:2009 IDT*). Чинний від 29.11.2013 р. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 17 с.

⁴ *ISO/IEC 17025:2017*.

діяльністю. Механізм забезпечення достовірності результатів випробувань, прописаний у положеннях стандарту, та порядок проведення внутрішніх аудитів за умови правильної реалізації не повинні допустити багаторазового повторення тих самих ризиків і відповідних їм наслідків.

Лабораторії необхідно постійно визначати ризики щодо своєї неупередженості, у разі виявлення такого ризику лабораторія повинна мати змогу продемонструвати механізм усунення або мінімізації цього ризику. Зважаючи на зазначене вище, лабораторія не повинна виявляти й ідентифікувати всі можливі ризики, адже йдеться саме про ті ризики, на які лабораторія може впливати, демонстрування такого впливу можливе за допомогою актуальних документальних записів, які підтверджують відсутність або наявність фактів настання ризикових подій.

Під час вибору лабораторією системи менеджменту, розділ 8.5 Стандарту містить більш конкретні вимоги, а саме, що «8.5.1 лабораторія повинна брати до уваги ризики та можливості, пов'язані з діяльністю лабораторії, для того щоб:

- бути впевненою, що система управління здатна досягти своїх запланованих результатів;
- розширювати можливості для досягнення мети та цілей лабораторії;
- попереджувати або зменшувати небажані наслідки та можливий збій у діяльності лабораторії;
- досягти вдосконалення»¹.

Наведені вище положення можна розглядати як напрями ідентифікації ризиків, що належать до лабораторної діяльності. Але хоча й відсутня вимога в обов'язковому порядку ідентифікувати ризики за кожним напрямом, проте, для демонстрування того, що лабораторія розглянула й оцінила ризики, необхідно задокументувати результати цієї ідентифікації.

Незважаючи на те, що у Стандарті *ISO/IEC 17025:2017*² визначено, що лабораторія повинна планувати свої дії щодо ризиків, це не є вимогою застосування офіційних методів менеджменту ризиків або документування процесу. Лабораторія може розв'язувати чи розробляти більш розширену методологію менеджменту ризиків, аніж того потребує Стандарт *ISO/IEC 17025:2017*³, наприклад, через застосування інших настанов чи стандартів. У цьому разі рекомендовано застосовувати положення Міжнародних стандартів *ISO 31000:2018*⁴ та *IEC/ISO 31010:2009*⁵.

¹ ДСТУ ISO/IEC 17025:2017.

² ISO/IEC 17025:2017.

³ Там само.

⁴ ISO 31000:2018. Risk management — Guidelines (Менеджмент ризиків. Керівництво). URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en> (дата звернення: 10.06.2020).

⁵ ISO/IEC 31010:2009. Risk management — Risk assessment techniques (Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику). URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/dstu%2031010.pdf> (дата звернення: 12.05.2020).

Слід зазначити, що зміст документів загальної системи менеджменту повинен відповідати принципам ризик-менеджменту, їх слід враховувати під час створення структури та процесів ризик-менеджменту. В *ISO 31000:2018*¹ сформульовано зазначені вище принципи. Тож, видається необхідним розглянути ці принципи, їх зміст загалом і застосування для лабораторії.

Перший принцип — *інтегрованість* — означає, що ризик-менеджмент є невід’ємною частиною діяльності організації. Для випробувальної лабораторії ризик-менеджмент є частиною системи менеджменту. Цю вимогу закріплено в *ISO/IEC 17025:2017*².

Другим принципом є *структурованість і всеосяжність*. Саме структурований і комплексний підхід повинен сприяти узгодженим та відповідним результатам. Ризик-менеджмент є невід’ємною частиною всіх процесів управління випробувальною лабораторією. Жодне організаційне рішення, що стосується лабораторії, не ухвалюють без аналізу ризиків.

Третій принцип — *адаптованість* — розкриває, те, що структура та процес ризик-менеджменту співналежать та налаштовуються з урахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища організації, пов’язаного з її завданнями. Для лабораторії ризик-менеджмент повинен відповідати внутрішньому та зовнішньому середовищу. *ISO/IEC 17025:2017*³ зобов’язує управління ризиками лише в частині лабораторної діяльності, але лабораторія має право застосовувати цей підхід і в інших галузях.

Четвертий принцип — *інклюзивність* — полягає в тому, що своєчасне й відповідне залучення зацікавлених сторін дає змогу враховувати їхні знання і думки. Це підвищує обізнаність та обґрунтованість ризик-менеджменту. Для лабораторії ризик-менеджмент є прозорим і враховує інтереси різних сторін. Якщо зацікавлену сторону можна залучити — її слід залучити. Спеціалісти лабораторії та клієнти є основними зацікавленими особами, а особи, які безпосередньо ухвалюють рішення з відповідного питання, повинні бути залучені.

П’ятий принцип — *динамічність* — означає те що, ризики можуть виникати, змінюватися або зникати у міру змінювання зовнішнього та внутрішнього середовища лабораторії. Ризик-менеджмент передбачає і виявляє ці зміни та реагує на них і події своєчасно та у відповідний спосіб. У лабораторії будь-які зміни в контексті повинні спричинити перегляд ризиків, при цьому аналіз ризиків за можливості слід проводити до настання цих змін.

Шостий принцип — *обґрунтованість*. Як вихідні дані для процесу ризик-менеджменту застосовують історичні, фактичні дані та прогнози.

¹ ISO 31000:2018.

² ISO/IEC 17025:2017.

³ Там само.

Ризик-менеджмент враховує будь-які обмеження та невизначеності, пов'язані з наявними даними й очікуваннями.

Інформація, яку використовують, повинна бути актуальною, ясною та доступною для зацікавлених сторін. Щодо лабораторії, то вона має використовувати як вихідні дані таке:

- інформацію щодо будь-яких подій, з якими вона стикається під час здійснення своєї діяльності;
- відомості щодо розроблення нових нормативних актів і стандартів з офіційних або перевірених джерел.

Сьомим принципом є *врахування людських та культурних факторів*: це означає те, що людська поведінка та культура істотно впливають на всі аспекти ризик-менеджменту на кожному рівні й етапі. У випробувальній лабораторії основним джерелом невідповідностей є людський фактор. Лабораторія повинна обов'язково враховувати його під час аналізу ризиків та виявлення їхніх джерел.

Восьмий принцип — *постійне поліпшення* — означає, що ризик-менеджмент постійно вдосконалюється завдяки навчанню та накопиченню досвіду. За допомогою управління ризиками лабораторія покращує свою систему менеджменту.

Ці принципи визначають характеристики ефективного й результативного ризик-менеджменту, відображаючи його цінність і пояснюючи його призначення та мету.

Стандарт *ISO 31000:2018*¹ також містить рекомендації щодо оброблення, впровадження та постійного вдосконалення структури, мета якої полягає в інтегруванні процесу управління ризиками до загальної схеми управління, а також формуванні стратегії, планування, управління, процесів, політики, цінності та культури організації.

Міжнародний Стандарт *ISO/IEC 31010:2009*² визначає поняття, процеси й методи оцінювання ризиків, а також забезпечує основу для прийняття рішення щодо застосування найбільш доцільного підходу для оцінювання конкретних ризиків.

В українській версії ДСТУ *ISO/IEC 31010:2013*³ Міжнародного стандарту *ISO/IEC 31010:2009* наведено приклади різних методів оцінювання ризику, зокрема: «мозкову атаку», «метод Делфі», «дерево рішень», «аналіз за схемою краватка-метелик», «аналіз сценаріїв», «структурований метод “Що — якщо”» (*SWIFT*), «аналіз небезпечних чинників і критичні точки

¹ ISO 31000:2018.

² ДСТУ IEC/ISO 31010:2013. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (IEC/ISO 31010:2009, IDT). Чинний від 01.07.2014 р. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2015. 73 с.

³ Там само.

контролю (НАССР)» та ін.¹ Усього у Стандарті² налічується 31 метод. Для вибору придатного методу загальної оцінки ризику слід покладатися на критерії, які знайшли своє відображення у п. 6.2 Стандарту, а саме:

- метод має бути обґрунтованим і доречним для ситуації чи організації;
- метод має забезпечувати здобуття результатів у формі, яка унеможливає краще розуміння характеру ризику та способу, у який його може бути оброблено;
- застосування методу має бути таким, щоб його можна було простежити, відтворити та перевірити³.

Але якщо описані у Стандарті методи не відповідають специфіці діяльності лабораторії, неможливі в реалізації або потребують значних витрат, необхідно створити в лабораторії власну, зручну у використанні методичку на основі запропонованих методів.

Оскільки в Україні станом на сьогодні не розроблено нормативно-правових актів або нормативні документи, які б містили конкретні підходи до управління ризиками й конкретні методи їх оцінювання для конкретної діяльності, зокрема і для судово-експертної, автори статті, працюючи у випробувальній лабораторії судово-експертної установи та займаючись переходом з ДСТУ ISO/IEC 17025:2006⁴ на ДСТУ ISO/IEC 17025:2017⁵, ґрунтуючись саме ДСТУ ISO/IEC 31010:2013⁶ і ДСТУ ISO 31000:2018⁷, розробили власну процедуру управління ризиками, яка містить етапи управління ризиками й матрицю оцінювання ризиків.

Процес управління ризиком є складною і багаторівневою процедурою. Його можна умовно розподілити на кілька етапів відповідно до особливостей послідовності дій з управління ризиком. Етапи управління ризиком у випробувальній лабораторії в судово-експертній діяльності наведено далі (див. Рис. 1).

Виникає необхідність детальніше описати етапи, визначені схемою.

На **першому етапі** аналізують ситуацію щодо діяльності з проведення досліджень у випробувальній лабораторії. Під час цього аналізу виявляються ризики, пов'язані із забезпеченням неупередженості й достовірності

¹ ДСТУ ІЕС/ІСО 31010:2013.

² Там само.

³ Там само.

⁴ ДСТУ ІСО/ІЕС 17025:2006.

⁵ ДСТУ ІСО/ІЕС 17025:2017.

⁶ ДСТУ ІЕС/ІСО 31010:2013.

⁷ ДСТУ ІСО 31000:2018. Менеджмент ризиків. Принципи та настанови (ISO 31000:2018, IDT). Чинний від 01.01.2019 р. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=80322 (дата звернення: 10.06.2020).

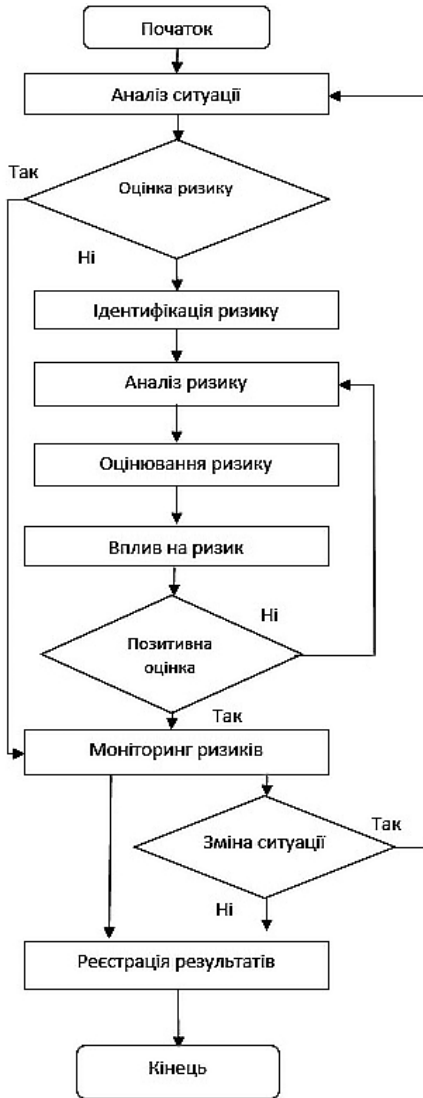

Рис. 1. Етапи управління ризиком у випробувальній лабораторії в судово-експертній діяльності

результатів досліджень. Найпоширенішими видами ризиків для випробувальної лабораторії у судово-експертній діяльності є:

- технічні (наявність і стан обладнання, приміщень, ресурсів, методів випробувань);
- кадрові (кваліфікація й особисті якості співробітників, кадрова дисципліна, взаємини та стосунки персоналу);

- управлінські (взаємодія структурних підрозділів, організація процесів, ефективність системи управління);
- фінансові (інфляційні, інноваційні ризики, бюджетне фінансування);
- інформаційні (повнота, правдивість і доступність даних, актуальність інформації);
- економічні (конкуренція, постачальники, замовники, неправильно поставлені цілі);
- політичні (зміни у законодавстві, зовнішнє регулювання).

На цьому етапі застосовують «мозкову атаку» і шляхом структурованого аналізу визначають ризики, які можуть негативно впливати на неупередженість і достовірність результатів досліджень.

Аналізують такі критерії, необхідні для забезпечення достовірності результатів досліджень:

- компетентність та особисті якості персоналу;
- стан приміщень та умови проведення досліджень;
- виконання вимог щодо поводження з об'єктами досліджень;
- наявність необхідного обладнання та його стан;
- стан і наявність необхідних матеріалів та речовин, які застосовують під час проведення досліджень;
- результати міжлабораторних порівнянь і верифікації методик;
- забезпечення та ефективність функціонування системи управління;
- виконання вимог відповідних документів системи управління тощо.

За результатами «мозкової атаки» складають перелік ризиків, що можуть спричинити недостовірні результати досліджень.

Етап другий — у разі якщо під час аналізу ситуації визначають раніше виявлені ідентифіковані й оцінені ризики, проводять їх подальший моніторинг. Якщо ж виявлено новий ризик, проводять процедуру його оцінки, яка містить зазначені далі етапи 3—8.

Третій етап — ідентифікація ризиків, під час якої враховують:

- джерела ризику;
- назву ризику;
- сферу впливу ризику;
- певні обставини та причини виникнення ризику;
- можливі наслідки ризику.

Джерела ідентифікованих ризиків, перелік ризиків, які можуть спричинити недостовірні результати досліджень, сфера впливу, обставини та причини виникнення ризиків і їх наслідки документуються, а саме занотовують їх до відповідних форм документів системи управління (журналів реєстрації ідентифікованих ризиків та програм управління ризиками).

На **четвертому етапі**, під час аналізу ідентифікованих ризиків, визначають взаємозв'язок між ідентифікованими ризиками та недо-

стовірністю результатів досліджень. А також обмінюються інформацією (між виконавцем досліджень, керівником лабораторії та керівником з якості) для ухвалення рішення щодо важливості ризику, імовірності його виникнення та ступеня впливу. Аналізувати ризики можна за допомогою якісних, напівкількісних або кількісних методами.

На *п'ятому етапі*, під час оцінювання ступеня ризику з урахуванням імовірності виникнення ризику та ступеня впливу й порівнянням параметру ризику з визначеними критеріями, приймають рішення про необхідність впливу на нього (коригувальних дій).

Необхідну інформацію занотовують до документів системи управління (журналів реєстрації ідентифікованих ризиків та програм управління ризиками).

На *шостому етапі* визначають можливі коригувальні дії та впливи на ризик, які можуть бути організаційними, адміністративними, технічними, залежно від виду ризику, необхідних витрат та важливості його впливу на достовірність результатів досліджень.

На *сьомому етапі* оцінюють ефективність впливу з урахування наявності остаточного ризику. Коригувальні дії та результати їх впливу фіксують у документах системи управління (журналах реєстрації ідентифікованих ризиків і/або програмах управління ризиками). У разі негативної оцінки ефективності впливу — повторно аналізують ризик. Остаточні ризики підлягають моніторингу.

На *восьмому етапі* проводять моніторинг ризиків під час перевірки правильності виконання досліджень. Результати моніторингу визначаються під час аналізу ризику, їх занотовують до документів системи управління (журналів реєстрації ідентифікованих ризиків і/або програм управління ризиками).

Якщо на *дев'ятому етапі* у внутрішньому чи зовнішньому середовищі, у якому діє лабораторія, з'являються зміни, наприклад, такі:

- зміни методики досліджень;
- зміни у нормативних документах;
- розширення сфери акредитування;
- зміна обладнання;
- зміна приміщення, де проводяться дослідження, тощо,

то здійснюють повторний аналіз ситуації й решту дій за зазначеними вище етапами 2—8. Дані занотовують до документів системи управління (журналів реєстрації ідентифікованих ризиків і/або програм управління ризиками).

На *десятому етапі* за результатами моніторингу до документів системи управління (журналів реєстрації ідентифікованих ризиків і/або програм управління ризиками) занотовують інформацію, яку можна використати для поліпшення процесу управління ризику та забезпечення довіри до здобутих результатів досліджень.

Ще однією важливою складовою процесу є оцінювання ступеня ризику. Критерієм, за яким оцінюють ступінь ризику під час проведення судово-експертної діяльності у випробувальній лабораторії, є достовірність здобутого висновку під час проведення досліджень. Для визначення ступеня ризиків з урахуванням вірогідності виникнення ризиків і ступеня їх впливу на діяльність випробувальної лабораторії рекомендовано застосовувати таку матрицю оцінювання ризиків, наведену в таблиці.

Таблиця

Матриця оцінювання ризиків

Матриця оцінювання ризиків ХНДСЕ		Імовірність виникнення ризику		
Ступінь впливу	Числове значення	низька	середня	висока
		1	2	3
Низький	1	1* (1 × 1) (зелена зона)	2* (1 × 2) (зелена зона)	3* (1 × 3) (жовта зона)
Середній	2	2* (2 × 1) (зелена зона)	4* (2 × 2) (жовта зона)	6* (2 × 3) (червона зона)
Високий	3	3* (3 × 1) (жовта зона)	6* (3 × 2) (червона зона)	9* (3 × 3) (червона зона)
Червона зона	Високий ступінь ризику — значна вірогідність суттєвого впливу на процеси здобуття достовірного висновку. Необхідні коригувальні дії щодо усунення або мінімізації ризику та дії з моніторингу реалізації цього ризику			
Жовта зона	Середній ступінь ризику — низька вірогідність негативного впливу на процеси здобуття достовірного висновку. Можливі коригувальні дії та дії з моніторингу реалізації цього ризику й реагування на нього			
Зелена зона	Низький ступінь ризику — не впливає на процеси здобуття достовірного висновку. Ризик не потребує коригувальних дій			

У разі визначення значного ступеня ризику (червона та жовта зони) варто проаналізувати критерії (показники впливу й імовірності) і виконати коригувальні дії.

Висновки. Застосування в судово-експертних установах України Міжнародного стандарту ISO/IEC 17025 ¹ є невід’ємною складовою процедури міжнародного визнання результатів випробувань (досліджень), які вони здійснюють. Застосування цього Стандарту вимагає використання ризик-орієнтованого мислення та процесного підходу в будь-якій сфері діяльності. Міжнародна практика пропонує саме такий підхід і до судово-експертного процесу.

Спираючись на практику вітчизняних і зарубіжних судово-експертних установ, управління ризиками є піддруктям забезпечення високого

¹ ISO/IEC 17025:2017.

науково-технічного рівня проведених ними досліджень і довіри до здобутих результатів. Під час проведення досліджень виконавці стикаються з внутрішніми й зовнішніми факторами і з різними впливами, що призводять до невизначеності ступеня довіри до здобутого результату експертизи. Установи, які оцінюватимуть та управлятимуть ризиками під час своєї діяльності, матимуть перевагу перед рештою судово-експертних установ.

Під час проведення досліджень об'єктів експертизи застосовують різноманітні технічні прийоми — від візуального огляду до складних інструментальних методик, реалізація яких з різних причин може дати недостовірний результат. Такі причини ідентифікуються як ризики.

У міжнародній практиці ризик розглядають як вплив невизначеності на цілі. Метою судово-експертної діяльності є здобуття достовірних результатів проведеної експертизи, тому впровадження управління ризиками на підставі аналізу їх можливих причин і наслідків є дуже важливим для судово-експертних установ як один з інструментів забезпечення високої якості їхньої діяльності та довіри до здобутих результатів досліджень.

Застосування методичних рекомендацій з управління ризиками та їх оцінювання дасть змогу судово-експертним установам розв'язати такі завдання:

- підтвердження компетентної роботи;
- виявлення проблем під час проведення експертиз, пов'язаних з адміністративними, методичними й технічними проблемами;
- визначення пріоритетів у розроблянні нових методів дослідження;
- поліпшення функціонування установи загалом;
- навчання персоналу;
- зміцнення довіри до персоналу з боку керівництва і зовнішніх користувачів послуг.

Розроблення єдиної процедури менеджменту щодо управління й оцінювання ризиків у судово-експертній діяльності дасть змогу підвищити достовірність результатів цієї діяльності.

References

- DSTU ISO/IEC 17025:2017. (2017). *Zagalni vymogy do kompetentnosti vyprobuvalnyh ta kalibruvalnyh laboratorii (ISO/IEC 17025:2017 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories)*. URL: https://naau.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/ISO-IEC17025_revision_2.pdf (date of treatment 04.06.2020) [in Ukrainian].
- DSTU ISO/IEC 17025:2006. (2006). *Zagalni vymogy do kompetentnosti vyprobuvalnyh ta kalibruvalnyh laboratorii (ISO/IEC 17025:2006 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories)*. URL: https://naau.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/ISO-IEC17025_revision_2.pdf (date of treatment 04.06.2020) [in Ukrainian].
- DSTU IEC/ISO 31010:2013. (2013). *Keruvannya ryzykom. Metody zahalnoho otsynuvannya ryzyku (IEC/ISO 31010:2009, IDT)*. (DSTU IEC/ISO 31010:2013 Risk

- management. General risk assessment methods) [Chynnyy vid 01.07.2014]. Kyiv: Minekonomrozvytku Ukrainy [in Ukrainian].
- DSTU ISO Guide 73:2013. (2014). Keruvannya ryzykom. Slovnyk terminiv. (ISO Guide 73:2009, IDT) (DSTU ISO Guide 73:2013 Risk management. Glossary of terms) [Chynnyy vid 29.11.2013]. Vyd. ofits. Kyiv: Minekonomrozvytku Ukrainy [in Ukrainian].
- DSTU ISO 31000:2018. (2018). Menedzhment ryzykiv. Prynysy ta nastanovy (ISO 31000:2018, IDT) (DSTU ISO 31000: 2018 Risk management. Principles and guidelines) [Chynnyy vid 01.01.2019]. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=80322 (data zvernennya 10.06.2020) [in Ukrainian].
- ISO/IEC 17025:2017. (2017). Zagalni vymogy do kompetentnosti vyprobuvalnyh ta kalibruvalnyh laboratorii. (ISO/IEC 17025:2017 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories). URL: <https://www.iso.org/standard/66912.html> (data zvernennya 04.06.2020) [in Ukrainian].
- ISO 31000:2018. (2018). Menedzhment ryzykiv. Kerivnytstvo (ISO 31000:2018 Risk management — Guidelines). URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en> (data zvernennya 10.06.2020) [in Ukrainian].
- ISO/IEC 31010:2009. (2009). Keruvannya ryzykom. Metody zahalnoho otsynuyvannya ryzyku. (ISO/IEC 31010:2009 Risk management – Risk assement technsques). URL: <https://www.iso.org/standard/51073.html> (data zvernennya 10.06.2020) [in Ukrainian].
- Naden K. (data publikatsiyi 01.07.2019). *Understanding risk with newly updates international standard* (Rozuminnya ryzyku za dopomohoyu onovlenoho mizhnarodnoho standartu). URL: <https://www.iso.org/news/ref2403.html> (data zvernennya 28.05.2020) [in English].
- Novikov V., Nykytyuk O. Oriyentatsiya ryzyk-oriyentovanoho menedzhmentu za ISO 17025:2017. *Laboratorna sprava*. 2019. № 2. URL: http://www.euroacademia.com.ua/data/site/5e4d55af0e379_228_LS_02_2019_%D1%81.%2016%20-%2026.pdf (data zvernennya 27.05.2020) [in Ukrainian].
- Sosnovska, O., & Dedenko, L. Ryzyk menedzhment yak instrument zabezpechennya stiykoho funktsionuvannya pidpriumstva v umovakh nevyznachenosti. *Yevropeys'kyy naukovyy zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsiy*, 1(3), 2019, 70-79. <https://doi.org/10.32750/2019-0106> (data zvernennya 28.05.2020) [in Ukrainian].

С. А. Оноприенко, Е. В. Шаранова,

О. В. Наранович, И. О. Спасенко, Е. Н. Шевцова

**К ВОПРОСУ УПРАВЛЕНИЯ И ОЦЕНИВАНИЯ РИСКОВ
В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ
УКРАИНЫ**

Применение в судебно-экспертных учреждениях Украины международного Стандарта ISO/IEC 17025 является неотъемлемой составляющей процедуры международного признания результатов испытаний (исследований), которые они проводят. В связи со вступлением в силу новой версии международного Стандарта ISO/IEC 17025:2017 и отечественного ДСТУ

ISO/IEC 17025:2017, вопросы выполнения новых требований стандартов стали более актуальными. Международный Стандарт предусматривает использование риск-ориентированного мышления и процессного подхода в любой сфере деятельности, в том числе и в судебно-экспертной. При проведении исследований исполнители сталкиваются с внутренними и внешними факторами и с различными влияниями, которые приводят к неопределённости степени доверия к полученному результату экспертизы. Учреждения, которые будут оценивать и управлять рисками во время своей деятельности, получают преимущество перед другими судебно-экспертными учреждениями.

Целью статьи является обзор подходов к управлению и оцениванию рисков, предложение создать единую документированную процедуру риск-менеджмента испытательных лабораторий в сфере судебно-экспертной деятельности.

В статье рассмотрены понятия, основные подходы к управлению и оцениванию рисков, а также представлена разработанная авторами процедура управления рисками в испытательной лаборатории судебно-экспертного учреждения, которая включает в себя этапы управления рисками и матрицу оценивания рисков.

Несмотря на то что ISO/IEC 17025:2017 не требует разработки документированной процедуры действий по управлению рисками, мы всё же считаем, что она должна быть для эффективной деятельности испытательной лаборатории. Разработка единой процедуры менеджмента по управлению и оцениванию рисков в судебно-экспертной деятельности повысит достоверность результатов этой деятельности.

Ключевые слова: испытательная лаборатория, риски, управление рисками, оценивание рисков, риск-менеджмент, система управления.

**S. Onoprienko, O. Sharapova,
O. Naranovych, I. Spasenko, O. Shevtsova
ON THE ISSUE OF RISK MANAGEMENT
AND ASSESSMENT IN THE ACTIVITIES
OF UKRAINIAN FORENSIC INSTITUTIONS**

The use of international standard ISO / IEC 17025 in forensic institutions of Ukraine is an integral part of the international recognition procedure of the tests (examinations) results that they conduct. In connection with the entry of a new version of the international standard ISO / IEC 17025: 2017 and DSTU ISO / IEC 17025: 2017 into legal force, the issues of meeting new standards requirements have become increasingly relevant. The international standard provides for the use of risk-based thinking and a process approach in any field of activity, including forensic science. When conducting research, practitioners are faced with internal and external factors and various influences that lead

to uncertainties in the degree of confidence regarding the examination result. Institutions that will evaluate and manage risks during their activity will have an advantage over other forensic institutions.

The purpose of the article is to review approaches to risk management and assessment, to suggest creating a single documented procedure for the risk management procedure in testing laboratories in the field of forensic science.

The article considers the concepts, basic approaches to risk management and assessment, as well as the authors present the risk management procedure developed by them in the testing laboratory of a forensic institution, which includes the stages of risk management and a risk assessment matrix.

Despite the fact that ISO / IEC 17025: 2017 does not require the development of a documented procedure for risk management, we nevertheless believe that it should be introduced for the effective operation of the testing laboratory. Development of a unified management procedure for managing and accessing risks in forensic activities will increase the results reliability of these activities.

Keywords: testing laboratory, risks, risk management, risk assessment, risk-management, management system.

Надійшла до редколегії 24.06.2020

Онопрієнко С. А., Шарапова О. В., Наранович О. В., Спасенко І. О., Шевцова О. М. Щодо питання управління та оцінювання ризиків у діяльності судово-експертних установ України//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр./редкол.: О. М. Клюєв, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 252—266. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_16.*